

Magyarország környezetében: A gazdasági és társadalmi jólét komparatív mutatói 1989–2019 között

Bevezetés – Harminc év gazdasági teljesítménye

Magyarország 1989-től a nyugati regionális gazdaság centrumországainak rendszerébe került át, 2004-től az Európai Unió tagállamává vált. Az ország délen és keleten részben az EU határvidékévé vált. A kelet–nyugati és a déli kapcsolatok hiánya stratégiai hátrányként hatott. Az alábbi táblázat alapján megállapíthatjuk, hogy elképesztő növekedést produkáltak a térség nagyhatalmai, amelyek között mindössze három volt, amely közel 1 millió USD feletti GDP-vel indult, és 2018-ra ezek gazdasága több mint megduplázódott, sőt kilencre nőtt az 500 000 millió feletti gazdaságok aránya. Lengyelország és Írország teljesítménye is kiváló. A korszak joggal tekinthető az európai gazdaság aranykorának, és elmondhatjuk, hogy a korporativista keresztény jóléti rendszerek a gazdaságfejlesztésben különösen kiemelkedően teljesítettek. Ugyancsak sikeresek az északi jóléti modellek (1. táblázat).

1. táblázat: A gazdasági jólét növekedése USD-ben 1989–2018 között

GDP	1989	2018	GDP	1989	2018
Németország	1 257 393	3 951 340	Portugália	59 806	240 901
Egyesült Királyság	1 005 574	2 828 833	Románia	54 236	239 552
Franciaország	1 026 179	2 780 152	Görögország	79 250	218 230
Olaszország	938 273	2 075 856	Magyarország	30 319	161 182
Spanyolország	411 571	1 427 533	Szlovákia	9 770	106 573
Hollandia	260 508	914 519	Bulgária	44 835	65 197
Lengyelország	66 895	585 816	Horvátország	24 782	60 382
Svédország	212 910	556 073	Szlovénia	18 198	54 059
Belgium	160 672	532 268	Litvánia	10 507	53 302
Ausztria	133 263	446 325	Lettország	7 690	34 882
Írország	38 017	382 754	Észtország	5 618	30 761
Dánia	112 410	329 866	Ciprus	4 901	24 493
Finnország	119 106	274 210	Málta	2 119	14 560
Csehország	40 477	245 226			

Forrás: a [Countryeconomy.com](https://countryeconomy.com) GDP-adatai alapján a szerző összeállítása

Magyarország 1968-ban 4,685 millió dollár GDP-s gazdaság volt, az egy főre eső GDP 456 dollár volt. Az ország GDP-je 6% feletti növekedést mutatott 1971–1977 között, 1979-ben 1,5%-ra, 1980-ban 0,2%-ra esett a növekedés, miközben az egy főre eső GDP már elérte a 2151 dollárt. 1989-ben 30 319 millió dollár, 2909 dollár/fő volt az ország gazdasági teljesítménye. Az 1980-as évektől 1996-ig lényegében stagnált vagy visszaesett a teljesítmény, majd növekedett, kb. 4%-os átlaggal. 2007–2013 között a csökkenés és a stagnálás évei voltak, és lényegében a 2017–2020 közötti időszakban érte el ismét a 4% körüli szintet. 2018-ban a nemzeti GDP 161 182 millió dollár volt, az egy főre jutó GDP 16 484 dollár, ez 15,5% növekedés a korábbi évekhez képest. Magyarország a rendszerváltást követő harminc évben megötszörözte nemzeti GDP-jét, az egy főre jutó GDP 6,66-szorosára növekedett. Ebben az időszakban Svájc 202 201 millió dollárról 705 165 millió dollárra növelte GDP-jét, Norvégia 102 634-ről, 434 167 millió dollárra növekedett, és a neoliberalizmus egyik nyertese lett Törökország is, a GDP-je 147 688-ról 771 274 dollárra nőtt (2016-ban 863 390 dollár a puccs előtt). Esetleges tagsága esetén a 7. legnagyobb gazdasága lenne az EU-nak (2. táblázat).

2. táblázat: Az egy főre jutó GDP USD-növekedése az országcsoportok teljesítményében (1989–2018)

EU-tagok	1989	2018	EGT-, EU-tagok 2004 után	1989	2018	FÁK, Jugoszlávia	1989	2018
Luxemburg	26 333	115 536	Svájc	30 546	81 706	Oroszország	3 777	10 751
Írország	10 751	78 335	Norvégia	24 245	74 898	Kazahsztán	1 647	9 401
Dánia	21 913	57 380	Ciprus	8 636	28 341	Szerbia	5 331	7 420
Svédország	24 969	54 356	Málta	6 011	30 608	Türkmenisztán	684	6 967
Hollandia	17 596	53 228	Szlovénia	9 099	25 979	Észak-Macedónia	2 485	6 100
Ausztria	17 548	51 344	Észtország	3 584	23 618	Belorusszia	2 125	5 757
Finnország	24 041	49 738	Csehország	3 928	23 113	Bosznia	1 716	5 741
Németország	16 232	47 662	Litvánia	2 838	19 405	Albánia	861	5 239
Belgium	16 184	46 696	Lettország	2 164	18 033	Montenegró	2 889	4 793
Franciaország	18 237	42 953	Szlovákia	1 848	19 579	Azerbajdzsán	1 237	4 722
Egyesült Királyság	17 618	42 580	Magyarország	2 909	16 484	Örményország	638	4 193
Olaszország	16 563	34 321	Lengyelország	1 769	15 426	Grúzia	1 615	4 043
Spanyolország	10 540	30 733	Horvátország	5 182	14 879	Moldova	1 210	3 191
Portugália	5 978	23 437	Románia	2 315	12 270	Ukrajna	1 598	2 656
Görögország	7 879	20 317	Bulgária	5 080	9 314	Üzbegisztán	651	1 532
			(Törökország)	2 707	9 405	Kirgizisztán	609	1 293
						Tádzsikisztán	498	827

Forrás: a Countryeconomy.com GDP-adatai alapján a szerző összeállítása

Amennyiben az adatokat az egy főre eső GDP-re vetítve elemezzük, még inkább jól látható az észak–nyugat–keleti lejtő. Elképesztő a luxemburgi és ír növekedés, a finn és szlovén kiugró teljesítmény. Az EU-integráció új tagállamai nem tudtak a vesztes kategóriából kiemelkedni.

A táblázat jól mutatja, hogy nem egyszerűen annnyival vannak előbbre, mint harminc évvel ezelőtt voltak, hanem az előny a többszörösére növekedett. Az össz GDP, és az egy főre eső GDP növekedése alapján az Európai Unió 1992-es és 1995-ös bővítését jelentő 15 nyugati ország az európai gazdasági növekedés nyertese és a neoliberais politikai rend egyik haszonélvezője. Különösen látványos az 1995. évi bővítés országainak eredményessége. Tizenkét ország 40 000 Ft/fő feletti GDP-jével látványos növekedést produkált, míg a déli országok teljesítménye szinte a közép-európai térségével együtt haladt. Az elmúlt harminc évben Európa centrumává az Északi-tenger térsége és a Balti-tenger országai váltak, és az EU egyértelműen az észak–dél fejlettségi tengely mentén formálódott. Tehát az elmúlt negyedszázadban nyugodtan beszélhetünk arról, hogy Európa északi része vált centrummá, a déli térségek pedig a viszonylagos perifériává. Az északkeleti lejtőt, egyrészt a Nyugat-Balkán kimaradása az integrációból, másrészt a szárazföldi belső térségek rossz infrastrukturális viszonyai alakították az európai makroregionális térben. A KGST rendszeréből való kiszakadás rendkívül pozitív hatása a balti térség országaiban a leginkább érzékletes. A közép-európai térségben érdekes látni, hogy 1989-ben Lengyelország egy főre eső GDP-je mennyire alacsony volt, és milyen magas volt Szlovénia és Horvátország esetében. Három ország lépte át a 20 ezer dolláros határt, miközben Nyugat-Európa és Észak-Európa országai több tízezerrel is tudták növelni az egy főre eső GDP-t. Egyedül Bulgária nem tudott kilépni perifériális helyzetből. Egyértelmű, hogy Szlovénia, Horvátország, Románia és Bulgária is megszenvette a Nyugat-Balkán európai hálózatokból való kimaradását. A kelet-európai térségben a rendszerváltás országai között Ukrajna a legnagyobb vesztes. Azt, hogy Oroszország gazdasági teljesítménye mennyire gyenge, jól mutatja, hogy Németország, Franciaország, az Egyesült Királyság és Olaszország is nagyobb teljesítményt produkált. A neoliberais világrend egyértelműen a tengeri hatalmak és országok geopolitikai előnyét hozta, vesztese a világ gazdaságból tengeri kereskedelem hiányában vagy szankciókkal, vagy tagságok megtagadásával kirekesztett Eurázsia lett.

A növekedés-fenntarthatóság és a jóllét kapcsolata

A Boston Consulting Group gondolja az ún. SEDA-indexet, azaz a GDP növekedését, a gazdasági stabilitást, az objektív és szubjektív jóllétet, az egészségbe és oktatásba, infrastruktúrába történő befektetéseket és a fenntarthatóságra vonatkozó teljesítményeket (egyenlőség, civil társadalom, kormányzás és környezet) integráló modellt. A SEDA-pontok azt vizsgálják, mennyire képes egy ország a GDP-növekedést társadalmi jólétbe átfordítani (3. táblázat).

3. táblázat: SEDA-értékek és a jóléti növekedési ráta pontértékei (2008–2019)

SEDA-értékek	2008	2019	SEDA növekedési ráta	2008	2019
Finnország	84,56	83,99	Lengyelország	1,27	1,25
Ausztria	81,67	83,30	Horvátország	1,31	1,18
Szlovénia	73,12	73,98	Magyarország	1,28	1,18
Csehország	70,48	71,92	Csehország	1,19	1,15
Lengyelország	64,92	68,71	Románia	1,18	1,14
Szlovákia	67,18	67,90	Szlovákia	1,16	1,12
Magyarország	68,93	65,30	Szlovénia	1,10	1,10
Románia	54,30	58,03	Finnország	1,01	1,01
Horvátország	60,54	64,59	Ausztria	0,98	0,99

Forrás: SEDA Appendix. 26–30.

A 2008 óta mért adatok alapján Magyarország 2008-ban 68,93 ponttal indult, és teljesítményét fokozatosan rontotta 2017-ig, amikortól javulás indult, de nem érte el a 2019. évi teljesítmény a 2008. évit. A SEDA-pontok esetében Magyarország legjobban az egyenlőség témakörében (90,8), az egészségügyben (85,3), a gazdasági stabilitást (79,1) és az infrastruktúrát illetően (75,1) teljesített, átlagos a teljesítménye az oktatás (67,3), a kormányzás (63), a civil társadalom (61) és a foglalkoztatás (59,9) területén. Gyenge a környezeti (48,3) és a jövedelemteremtő képessége (36,6) az országnak.¹ Magyarország Lengyelországhoz hasonlóan magas SEDA-mutatót produkál, ami a BCG SEDA fenntartható gazdaság és társadalmi jólét mutatóiban magas teljesítményt jelent.

Az országok versenyképességének változása

Amennyiben a demokráciát és a versenyképességet összekapcsoljuk, akkor érdekes rangsort látunk: 80–84,8 pont között teljesít a WEF (World Economic Forum) 2019. évi indexe alapján Szingapúr, az USA, Hongkong, Hollandia, Svájc, Japán, Németország, Svédország, Egyesült Királyság, Dánia, Finnország, Tajvan. Dél-Korea, Kanada, Franciaország, Ausztrália, Norvégia mutatói 78 fölött állnak. Az Egyesült Arab Emírátság, Malajzia, Kína (73,9), Katar, Chile, Szaúd-Arábia, Thaiföld, Oroszország (66,7) mellett Bahrein került az első 47-be. A 47. helyen áll Magyarország (65,1), a térségből megelőzte Észtország (70,9), Csehország, Szlovénia, Lengyelország, Litvánia, Lettország, Szlovákia és Oroszország is.² Magyarország 2012–2013-ban a 63. helyen volt, 4,4 pontos teljesítménnyel.

¹ Joao Hrotko – Rueda-Sabater Enrique – Nikolaus Lang – Vincent Chin: *Measure Well-being to Improve it. The 2019 Sustainable Economic Development Assessment*. Boston, Boston Consulting Group, 2019.

² Klaus Schwab: WEF. *The Global Competitiveness Report*. 2019.

A világ legfejlettebb térségei a HDI-index alapján

A humán fejlődés 1990–2019 közötti időszakában a nemzetek csúcstartóinak egyike Kína, 257 pontos emelkedéssel, Lettország 256 ponttal követi. Szingapúr 217 ponttal, Írország 178 ponttal, Lengyelország 170 ponttal, Hongkong a maga 168 pontjával, Horvátország 167 ponttal, Csehország 161, Malajzia 160 ponttal rendkívül magas fejlődési eredményeket produkáltak. A lett, az ír, a lengyel, a horvát fejlődés kimagasló teljesítménye azt mutatja, hogy a humán fejlődés a globalizáció időszakában nem volt annyira övsényfüggő, mint a korábbi ipari társadalom korszakában (4. táblázat).

4. táblázat: Tengeri térségek Európában a HDI-mutatók alapján (1989–2019)

Északi országok	1989	2019	Déli országok	1989	2019
Norvégia	0,850	0,954	Szlovénia	0,829	0,902
Írország	0,764	0,942	Spanyolország	0,754	0,893
Németország	0,801	0,939	Franciaország	0,780	0,891
Izland	0,804	0,938	Málta	0,744	0,885
Svédország	0,816	0,937	Olaszország	0,769	0,883
Dánia	0,779	0,930	Ciprus	0,731	0,873
Finnország	0,784	0,925	Görögország	0,753	0,872
Egyesült Királyság	0,775	0,920	Portugália	0,711	0,859
Észtország	0,730	0,882	Horvátország	0,670	0,837
Lengyelország	0,712	0,872	Románia	0,701	0,816
Litvánia	0,732	0,869	Bulgária	0,694	0,816
Lettország	0,698	0,854	Ukrajna	0,700	0,750

Forrás: a szerző összeállítása

A fejlődés és a demokrácia, a versenyképesség magas szintje a balti térség államainak erőteljes fejlődését mutatja. Számos szakértő az ún. viking és Hanza hagyományokban véli fellelni a skandináv fejlettség, versenyképesség és demokrácia magas szintjének titkát. Jóval kevesebben foglalkoznak azzal, hogy ezekben az országokban a skandináv jóléti állam modell milyen szerepet játszik. Ugyancsak jó fejlődésnek számít az észti 152 pontos fejlődés, az albániai 147 pontos, a brit 145 pontos, a magyar 141 pontos emelkedés és a finn 141 pontos növekedés (5. táblázat).

5. táblázat: A kontinentális országok HDI-teljesítménye Európában

Kontinentális Nyugat			Kontinentális Kelet		
Svájc	0,832	0,946	Szlovénia	0,829	0,902
Németország	0,801	0,939	Csehország	0,730	0,891
Hollandia	0,830	0,933	Lengyelország	0,712	0,872
Belgium	0,806	0,919	Szlovákia	0,739	0,857
Ausztria	0,795	0,914	Magyarország	0,704	0,845
Luxemburg	0,790	0,909	Oroszország	0,734	0,826
			Belorusszia	0,786	0,817
			Románia	0,701	0,816
			Ukrajna	0,700	0,750
			Moldova	0,638	0,711

Forrás: a szerző összeállítása

Az európai keleti és nyugati átlagos növekedés 100–130 pont közötti, ebből egyedül Ukrajna és Moldova, Belorusszia lógnak ki kb. 50 pontos növekedéssel, visszasüllyedve a magas fejlettségi szintre, a 88. helyre. A fejlődés dinamikáját jól mutatja az európai terek konvergens hatása: a német–osztrák–lengyel–cseh–szlovák–magyar konvergencia, valamint a balti térség és az északi államok konvergenciája. Európa kontinentális nyugati része a humán fejlettség új magaslatait érte el, Európa keleti térségében egyedül Ukrajna és Moldova tartoznak a magas fejlettségű térségekbe, ám Magyarországnak, Lengyelországnak, Romániának, Belorussziának és Oroszországnak is akadnak alacsonyabb fejlettségű kategóriás térségei. A kelet-európai fővárosok a mi esetünkben is 0,900 pontos fejlettségi szint felettiek (6. táblázat).

6. táblázat: Magyarország megyéinek demográfiai változásai a népsűrűség mutatói alapján

Megye	2000	2020	Megye	2000	2020
Pest	168	203	Heves	90	81
Komárom-Esztergom	140	133	Veszprém	81	76
Győr-Moson-Sopron	106	112	Vas	81	76
Fejér	98	96	Nógrád	87	74
Csongrád-Csanád	101	93	Zala	79	71
Szabolcs-Szatmár-Bereg	99	92	Jász-Nagykun-Szolnok	75	66
Borsod-Abaúj-Zemplén	104	88	Bács-Kiskun	65	59
Hajdú-Bihar	89	85	Békés	71	59
Baranya	92	81	Tolna	68	58

Forrás: KSH: Népsűrűség, települések száma, január 1. (2001–). *Ksh.hu, STADAT.*

A magyar népsűrűség 1900-ban 74 fő/km² volt, Csongrád megye 98 fő/km²-rel a legsűrűbben lakott megye volt. 1980-ban a népsűrűség 115 fő/km² volt, ettől kezdődően csökkent. A népsűrűség országos szinten 2001-ben 110 fő volt, akárcsak 2020-ban. Budapest népsűrűsége az elmúlt időszakban 3363-ról 3333-ra esett vissza. Lényegében Pest megye népsűrűsége nőtt egyedül. Az egyenlőtlen fejlődés mutatói: Vas, Győr-Moson-Sopron, Zala, Veszprém, Fejér megye a nyugati erőter vonzásában.

A demokrácia és a privatizáció, a neoliberális politika sokkhatása különösen Nógrád, Borsod-Abaúj-Zemplén, Tolna és Jász-Nagykun-Szolnok megyében okozott visszafejlődést a HDI által mért területeken. Ez a 0,9 feletti demokrácia időszaka volt. A rendszerváltás közvetlen nyertese Budapest, hiszen a közvetlen városadatok alapján már ekkor 0,915-es mutatója volt (a 2019. évi index azért kevesebb, mert Pest megye beszámított az agglomeráció fejlődésébe). Ma a 0,350–0,554 az alacsony, 0,555–0,699 a közepes, 0,7–0,799 a magasan fejlett, 0,8–1,000 a nagyon magasan fejlett kategória része (7. táblázat).

7. táblázat: Magyarország belső fejlettségének eltérései a HDI-index mutatói alapján a demokratikus átmenet időszakában (1990–1997)

Megye	1990	1996/1997	Változás
Budapest	0,899	0,915	2,90
Győr-Moson-Sopron	0,818	0,883	7,90
Vas	0,652	0,788	20,80
Veszprém	0,685	0,733	7,00
Fejér	0,656	0,709	8,00
Zala	0,593	0,684	15,30
Csongrád	0,592	0,610	3,00
Komárom-Esztergom	0,517	0,562	8,70
Békés	0,519	0,543	4,60
Heves	0,508	0,524	3,10
Bács-Kiskun	0,468	0,491	4,90
Pest	0,448	0,471	5,10
Baranya	0,452	0,451	–0,20
Hajdú-Bihar	0,359	0,406	13,10
Tolna	0,462	0,376	–18,60
Jász-Nagykun-Szolnok	0,411	0,330	–19,70
Somogy	0,324	0,280	–13,60
Nógrád	0,419	0,218	–47,90
Borsod-Abaúj-Zemplén	0,261	0,169	–35,20
Szabolcs-Szatmár-Bereg	0,029	0,039	10,00

Forrás: UNDP (1999): Human Development Report Hungary

1996-ra Budapest mellett Győr-Moson-Sopron megye került a nagyon magasán fejlett kategóriába. A fejlett kategóriába Fejér, Veszprém, Vas, Zala megye tartoztak. Jász-Nagykun-Szolnok, Nógrád, Somogy, Tolna, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Borsod-Abaúj-Zemplén még az alacsony fejlettség kategóriájába is alig kerültek be.

Magyarország a reglobalizáció időszakában, 1990–2004

1989-et követően az ország fejlődése oly módon alakult, hogy Budapest, az egyedüli fejlett régió konszolidálta dominanciáját az ország többi régiója felett. Megerősödött az észak–déli megosztottság, és kiegészült a kelet–nyugati megosztottsággal. Egy 2001. évi OECD-elemzés egyedül Budapestet tekinti városi térségnek, Győr-Moson-Sopron, Komárom-Esztergom, Vas, Veszprém és Baranya, Borsod-Abaúj-Zemplén megyét vegyes városi falusias megyének, a többit falusi térségként tartja nyilván. Ebben a jelentésben a rendszerváltás nyertesei Vas-Győr-Sopron, Veszprém, Komárom-Esztergom, részben Fejér, Pest megye, Budapest, Bács-Kiskun-Csongrád egy része, míg a vesztesek közé az ország dél-dunántúli része, észak-magyarországi megyéi, észak-alföldi megyéi és Békés megye kerültek. A GDP megyei adataiban 1997-ben Budapest 187%-os, Közép-Magyarország 149%-os, Nyugat-Magyarország 105%-os, a Közép-Dunántúl 96%-os, a Dél-Alföld 78%-os, a Dél-Dunántúl 78%-os, az Észak-Alföld 69%-os, Észak-Magyarország 67%-os fejlettséget mutat az átlag 100%-hoz képest. A nyitott globalizáció időszakában a hátrányos helyzetű magyar régiók 81–85 közötti pontértékkel fejlődtek, Közép-Magyarország közel 100 pontos, a Közép-Dunántúl 108 pontos fejlődési ütemet mutatott. Ez az időszak is a rendkívül magas demokrácia időszaka volt.

Magyarország az európai taggá válás és a globális világválság között

Magyarország HDI-fejlettsége az EU-csatlakozást érintő elő- és résztámogatások időszakában 19–34 pontos emelkedés között mozgott (8. táblázat).

8. táblázat: Változás Magyarország HDI-fejlettségében (2003–2009)

HDI	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Változás
Közép-Magyarország	0,849	0,852	0,860	0,869	0,873	0,877	0,883	34
Nyugat-Dunántúl	0,792	0,793	0,798	0,809	0,809	0,813	0,816	24
Közép-Dunántúl	0,777	0,777	0,783	0,790	0,795	0,798	0,796	19
Dél-Alföld	0,764	0,768	0,773	0,782	0,783	0,788	0,792	28
Dél-Dunántúl	0,762	0,765	0,771	0,777	0,778	0,785	0,790	28
Észak-Alföld	0,758	0,76	0,764	0,774	0,775	0,779	0,786	28
Észak-Magyarország	0,748	0,749	0,757	0,764	0,766	0,769	0,773	25
Összesen	0,793	0,795	0,801	0,811	0,813	0,818	0,823	30

Forrás: Human Development indices. Sub-national HDI.

Ebben az időszakban a támogatások még nem annyira a regionális kohéziós fejlesztés szempontjából voltak elosztottak, hanem az ún. belépés előtti fejlesztési források érkeztek. Lényegében az EU-tagság első időszakában lelassult a fejlődés, mintha ebben az időszakban is sokkhatás érte volna az országot. A demokrácia magas szintje ekkor tört meg. A 2006. évben jelentős emelkedés látszik minden régióban. A 2006. évi válság politikai válság volt, amely megindította az alternatív gondolkodást, illetve a globális pénzügyi válság az államot a bukott államiság határára sodorta, ami rendkívüli intézkedéseket követelt (9. táblázat).

9. táblázat: Magyarország az új európai uniós környezetben (2009–2018) (A liszaboni szerződést követő és az uniós fejlesztések adta növekedés időszakában)

HDI	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Változás
Közép-Magyarország	0,883	0,886	0,881	0,884	0,892	0,892	0,893	0,895	0,898	0,901	18
Nyugat-Dunántúl	0,816	0,821	0,819	0,820	0,830	0,831	0,836	0,838	0,842	0,845	29
Közép-Dunántúl	0,796	0,803	0,801	0,805	0,814	0,811	0,814	0,817	0,821	0,824	28
Dél-Alföld	0,792	0,795	0,792	0,797	0,806	0,805	0,808	0,813	0,815	0,819	27
Dél-Dunántúl	0,790	0,793	0,792	0,793	0,801	0,799	0,798	0,803	0,805	0,809	19
Észak-Alföld	0,786	0,788	0,788	0,791	0,798	0,795	0,795	0,798	0,801	0,805	19
Észak-Magyarország	0,773	0,775	0,771	0,772	0,783	0,783	0,789	0,790	0,793	0,797	24
Összesen	0,823	0,826	0,823	0,826	0,835	0,833	0,836	0,838	0,841	0,844	21

Forrás: Human Development indices. Sub-national HDI.

A fejlődés a HDI mutatói alapján évi 2 pontos eredményeket adott, és a különbség a fejlett és fejletlen régiók között majdnem 100 pontossá vált. Magyarország átlagosan 140 pontot javított teljesítményén az elmúlt harminc évben, és a világ nagyon magas fejlettségű országai között maradt. Egyedül Észak-Magyarország maradt a fejlett kategóriában.

A fenti három táblázatból egyértelmű, hogy Magyarországot rendkívül visszavetette a gazdasági nyitás időszaka, és a 2004–2009 közötti időszak ehhez képest aranykort jelentett. A HDI-ben jóval szerényebb növekedést eredményezett a gazdasági világváltságot követő időszak³ (10. táblázat).

Az országon belüli különbségek az EU minden tagállamára jellemzők. Közép-Európa esetében azonban akadnak a fejlődő térségek szintjén álló régiók is. Magyarországon is nagyok a regionális különbségek, Budapesten 2018-ban 41 875 PPS dollár, Győr-Ménfőcsanak 26 176 dollár, Fejér megyében 20 873, Komárom-Esztergom megyében 20 136, Vas megyében 19 422 dollár az egy főre eső vásárlóerő-paritási mutató. Ezzel szemben csupán 13 234–16 046 közötti Veszprém, Zala, Tolna, Bács-Kiskun,

³ Subnational Human Development Index 4.0. Human Development Report. Inequalities in Human Development in 21st Century. Hungary 2019.

Pest, Csongrád, Hajdú-Bihar, Borsod-Abaúj-Zemplén és Heves megyékben. Somogyban 12 961, Baranyában 13 188, Békésben 12 106, Szabolcsban 11 239, és elképesztően alacsony, 8722 USD Nógrád megyében.⁴

10. táblázat: A fejlettség az EU regionális fejlettségi mutatói mérési adataiban

	GDP_PK_PPS INDEX avg 2015-17 (EU28=100)	Intézmények	Gazdasági stabilitás	Infrastruktúra	A munkaerőpiac hatékonysága	A belső piac nagysága	Technológiai fejlettség	Vállalkozásfejlesztés
Közép-Magyarország	103,23	-1,21	-0,28	0,06	0,47	-0,11	-0,49	-0,06
EU28-átlag	100,00							
Nyugat-Dunántúl	72,47	-1,00	-0,28	-0,61	0,34	-0,75	-0,70	-1,30
Közép-Dunántúl	62,86	-0,98	-0,28	-0,61	0,31	-0,56	-0,55	-1,26
Dél-Alföld	47,87	-0,87	-0,28	-1,11	-0,10	-1,16	-1,09	-1,40
Észak-Magyarország	44,56	-1,04	-0,28	-1,17	-0,17	-1,28	-0,97	-1,31
Dél-Dunántúl	44,04	-0,98	-0,28	-1,50	-0,26	-0,90	-1,12	-1,35
Észak-Alföld	42,68	-1,12	-0,28	-1,27	-0,40	-1,14	-1,19	-1,42

Forrás: a szerző összeállítása

Az EU 2019. évi EU 2020-as jelentése alapján már 3 régió eléri az EU-átlag 50%-át, és a Dél-Alföld is közelít hozzá. Egyértelműen elvált Magyarországon Budapest, a Közép-Dunántúl és a Nyugat-Dunántúl fejlődése az Alföld és Észak-Magyarország térségeinek fejlődésétől.

A felsőoktatás és a fejlettség

A magyar felsőoktatási adatok az EU-statisztika alapján a 25–64 éves lakosság arányában nem érik el az EU-átlagot. A legmagasabb az írek végzettsége 2018-ban: a lakosság 46,9%-a diplomás. Írország 2011-ben fogadta el a 2030-ig szóló felsőoktatási stratégiáját, látható eredményekkel. Finnország, Ciprus, Luxemburg 44% felett, Svédország, Izland, Norvégia, Svájc, az Egyesült Királyság 43% felett, Litvánia, Észtország, Belgium 40% felett, Dánia, Hollandia, Spanyolország, Ausztria, Lettország, Franciaország az EU-átlag felett és 40% alatt volt a diplomások arányában. 2018-ban Szlovénia az EU-átlagon volt 32,5%-kal, Szlovénia, Görögország és Lengyelország 30% felett álltak. Magyarország az utolsó hányadban teljesít: Románia 17,8%-ot, Olaszország 19,3%-ot, Csehország

⁴ Lásd KSH: [Bruttó hazai termék \(GDP\) \(2000–\)](#). *Ksh.hu, STADAT*.

Magyarország környezetében: A gazdasági és társadalmi jólét komparatív mutatói 1989–2019 között

24,3%-ot, Szlovákia 24,6%-ot, Portugália 25%-ot, Magyarország 25,1%-ot, Horvátország 25,4%-ot Málta 26,3%-ot, Bulgária 28,2%-ot, Németország 29,1%-ot tudott felmutatni (11. táblázat).

11. táblázat: A 20 éves népességből a felsőoktatásban tanulók arányának változása (2000–2019) (uniós cél: 40 %)

Régió	2000	2015	2019
Budapest	–	44,7	47,5
Pest	–	26,2	27,7
Magyarország	14,1	24,2	26,0
Nyugat-Dunántúl	12,6	20,1	22,1
Dél-Alföld	10,3	18,8	21,5
Közép-Dunántúl	12,0	19,4	21,3
Észak-Alföld	10,7	17,1	19,2
Dél-Dunántúl	11,4	18,5	18,3
Észak-Magyarország	10,8	17,9	17,0

Forrás: KSH-adatok lekérdezve 2019-ben

A fenti adatok alapján rendkívül éles a szakadék Budapest és a többi megye között, ami tartósítja Magyarország nem fővárosi térségeinek felzárkóztatását. A helyzet jelentősen romlott a 2014–2020 közötti időszakban (12. táblázat).

12. táblázat: A nappali képzésben felsőfokú oklevelet szerzettek (a 22 évesek %-ában)

Megye (%)	2013	2018	Megye (%)	2013	2018
Budapest	86,7	114,3	Somogy	7,8	9,8
Csongrád	59,0	60,4	Pest	9,3	7,9
Hajdú-Bihar	47,7	51,4	Bács-Kiskun	4,4	7,9
Baranya	36,0	45,0	Szabolcs	5,9	5,6
Győr-Moson-Sopron	27,2	31,9	Fejér	7,0	6,6
Veszprém	15,5	15,8	Tolna	1,4	2,9
Heves	17,0	13,6	Békés	3,7	2,8
Borsod-Abaúj-Zemplén	13,5	12,7	Jász-Nagykun-Szolnok	4,5	2,4
Zala	8,9	11,9	Komárom-Esztergom	3,7	1,9
Vas	10,2	10,2	Nógrád	1,5	0,1

Forrás: KSH-adatok, lekérdezve 2019-ben

A felsőfokú diplomák aránya és a középfokú végzettség kihat az egészségügyi állapot javulására is. Szabolcs megye és Budapest egészségügyi helyzete között a különbség kiáltó (13. táblázat).

13. táblázat: Egészségügyi egyenlőtlenségek a felnőtt betegforgalom alapján megyénként

Megye	Betegforgalom/év/háziorvos		Megye	Betegforgalom/év/háziorvos	
	2015	2018		2015	2018
Szabolcs	15 921	16 022	Komárom-Esztergom	12 515	12 269
Heves	14 438	14 388	Zala	12 609	12 231
Borsod-Abaúj-Zemplén	14 099	13 989	Vas	11 637	12 055
Jász-Nagykun-Szolnok	13 561	13 785	Veszprém	12 035	12 054
Fejér	12 956	13 629	Pest	11 526	12 009
Tolna	13 158	13 218	Somogy	11 598	11 973
Nógrád	12 541	13 065	Baranya	12 224	11 962
Bács-Kiskun	12 938	12 828	Hajdú-Bihar	12 124	11 837
Győr-Moson-Sopron	12 259	12 357	Csongrád	11 065	11 114
Békés	12 986	12 667	Budapest	8 058	7 931

Forrás: KSH-adatok, lekérdezve 2019.

A szubjektív jóllét kérdéséről lásd a 14. táblázatot.

14. táblázat: A szubjektív jóllét mutatói az ENSZ World Happiness Index alapján

Ország	7000	Ország	6000	Ország	4500
Finnország	7809	Csehország	6911	Lettország	5950
Dánia	7646	Belgium	6864	Portugália	5911
Svájc	7560	Málta	6773	Szerbia	5778
Izland	7504	Franciaország	6664	Bosznia-Hercegovina	5674
Norvégia	7488	Spanyolország	6401	Moldova	5608
Hollandia	7449	Olaszország	6387	Montenegró	5546
Svédország	7353	Szlovénia	6363	Oroszország	5546
Luxemburg	7238	Koszovó	6325	Belorusszia	5540
Egyesült Királyság	7165	Szlovákia	6281	Görögország	5515
Írország	7094	Üzbegisztán	6258	Hongkong	5510
Németország	7076	Litvánia	6215	Horvátország	5505
		Lengyelország	6186	Törökország	5132
		Románia	6124	Kína	5124
		Kazahsztán	6058	Bulgária	5102
		Észtország	6022	Albánia	4883
		Magyarország	6000	Ukrajna	4561

Forrás: John. F. Helliwell – Richard Layard – Jeffrey D. Sachs: [World of Happiness Report 2019](#). New York, Sustainable Development Solutions Network, 2019.

A világ boldogságindexében az északi modell és az angolszász modell dominálnak. Csehországnak sikerült az új EU-tagállamok között a legmagasabb pontot elérnie, Magyarország pedig a globális lista 53. helyén áll a 6000 pontjával.⁵

A szubjektív jóllét társadalmi megoszlása Magyarországon

A KSH 2013-tól méri a szubjektív jóllét adatait. A többnyire jellemző és mindig válaszokat összesítve vettük alapul az értékeléseket. Az értékeket a 10-es skálán mérték, a pozitív a magas érték (15. táblázat).

15. táblázat: A KSH által mért hivatalos szubjektív jóllét (2013–2019)

Elégedettség	Átlag		35–44		Alapfokú végzettségűek		Középfokú végzettségűek		Diplomások	
	2013	2019	2013	2019	2013	2019	2013	2019	2013	2019
Az életével	6,1	6,4	6,3	7,0	5,4	5,6	5,7	6,6	7,0	7,1
Az anyagi helyzetével	5,2	5,5	5,1	6,7	4,4	5,6	5,5	6,6	6,3	7,1
A lakókörnyezete minőségével	6,5	7,1	6,5	7,1	6,1	6,5	6,4	7,3	7,0	7,6
Az élet tartalmaságával	7,0	6,9	7,2	7,2	6,4	6,0	7,4	7,3	7,8	7,6
A saját hasznosságával	7,0	6,8	7,3	7,3	6,2	6,0	7,2	7,1	7,7	7,6
Lehangoltság (százalék), mindig, többnyire	9,8	7,3	8,8	6,0	15,7	11,0	7,0	6,3	5,0	3,8
Boldogság mindig, többnyire (százalék)	55,6	58,0	59,8	67,5	42,4	43,9	53,4	64,2	70,4	70,2

Forrás: a KSH adatai alapján a szerző összeállítása

Magyarországon az élettel való elégedettség kimutathatóan nőtt. A legelégedettebbek a 35–44 évesek és a diplomások. Ugyancsak ez az életkorcsoport és a diplomások a legelégedettebbek az anyagi helyzetükkkel, a lakókörnyezet minőségével, az élet tartalmaságával, önmaguk hasznosságával. Ez utóbbi kettő esetében a diplomások elégedettsége egy picit csökkent. A depressziós tünetek egyetlen csoportban sem érik el a 10%-ot, az értelmiség érintettsége szinte a természetes hajlam minimumhatárán van, és jelentősen javult minden csoportban. A magyar lakosság csoportjaiban a boldogságérzet hiánya az alapfokú végzettségűek esetében lehangolóan magas. Az országos átlagot messze meghaladja a diplomások boldogságérzete.

⁵ John F. Helliwell – Richard Layard – Jeffrey D. Sachs – Jan-Emmanuel De Neve (szerk.): *World Happiness Report 2020*.

16. táblázat: A KSH által mért hivatalos bizalomindex és a biztonság kapcsolata (2013–2015)

Bizalom, biztonság	Átlag		35–44		Alapfokú végzettségűek		Középfokú végzettségűek		Diplomások	
	2013	2015	2013	2015	2013	2015	2013	2015	2013	2015
A politikai rendszerben	4,5	4,1	4,4	4,0	4,3	4,0	4,6	4,2	4,8	4,4
A jogrendben	5,1	4,9	5,1	4,9	4,9	4,7	5,3	5,0	5,5	5,2
A rendőrségben	5,7	5,7	5,6	5,6	5,5	5,4	5,8	5,7	6,0	5,5
Lakóhelyi biztonság este (2019; százalék)	64,7	80,8	69,4	86,00	67,4	70,6	63,9	78,2	70,4	87,7

Forrás: KSH: *A lakosság rendszerbe vetett bizalma*. [Ábra.]

A kormányzat 2013-ban megkezdte a bizalom és biztonságérzet mérését, majd 2015-től megszüntette. A politikai rendszer iránti elégedettség csökkenését láthatjuk, és ez a mutató a jogrenddel együtt nagyon alacsony, a globális tendenciákat, a politikai polarizáció hatását mutatja. Ugyanakkor a diplomások és a középosztály bizalma a legmagasabb, az alacsony végzettségűeknek szóló hatalmas közmunkaprogramok ellenére. A lakosság kulturális biztonságérzete kirívóan magas az átlag, a középkorú lakosság és a diplomások esetében. A rendőrség iránti bizalom lényegesen nem változott a tárgyalt időszakban.

Összegzés

Magyarország az elmúlt harminc évben jelentősen javította globális fejlettségét, a 130 pont körüli HDI-növekedéssel a világ élvonalába tartozik. A GDP növekedése egyértelműen az EU-tagság előnyeivel kapcsolható, a tőlünk keletre levő világ az unipoláris világrend egyértelmű vesztese lett. Az északi, balti államokkal szemben a növekedés üteme lassúbb volt, ugyanakkor Magyarország az utóbbi tíz évben élen jár a növekedés jóllétbe fordítása képességeivel (1,3-as mutató). A magyar társadalom a globális nyitás és az EU-tagság, a pénzügyi válság hatásait eltérően élte meg, a vidék elmaradottsága és a főváros térsége közötti, helyenként 200-as HDI-pont-különbség szorosan összekapcsolható a felsőoktatás alulfejlettségével. A diplomás lét szorosan összefügg az életképességgel, egészséggel, boldogsággal, igényességgel és bizalommal, ezért érthetetlen az ország felsőoktatás-politikája.

A nyugati világ GDP-termelő képességét, jóllétét radikálisan megnövelte a felsőfokú diplomás lakosság nagyságrendjének növekedése az elmúlt hetven évben, és ha Magyarország nem kíván egy Budapest városállammá válni, amelyben a határ menti megyék kizsákmányolt térségek és perifériák, akkor a fejlesztésnek egyetlen útja van: a vidék diplomás lakossága arányának radikális növelése és fejlesztése, egyébként Magyarország megyéi az 50 fő/km² népsűrűség alatti ritkán lakott térségek közé kerülnek (az előjelzések alapján 2050-re a lakosságuk a negyedére csökken).

Felhasznált irodalom

- Helliwell, John. F. – Richard Layard – Jeffrey D. Sachs: *World of Happiness Report 2019*. New York, Sustainable Development Solutions Network, 2019. Online: <https://worldhappiness.report/ed/2019/>
- Helliwell, John F. – Richard Layard – Jeffrey D. Sachs – Jan-Emmanuel De Neve (szerk.): *World Happiness Report 2020*. Online: <http://worldhappiness.report/ed/2020/>
- Hrotko, Joao – Rueda-Sabater Enrique – Nikolaus Lang – Vincent Chin: *Measure Well-being to Improve it. The 2019 Sustainable Economic Development Assessment*. Boston, Boston Consulting Group, 2019.
- KSH: *A lakosság rendszerbe vetett bizalma*. [Ábra.] Online: www.ksh.hu/sdg/2-8-sdg-16.html
- KSH: Bruttó hazai termék (GDP) (2000–). *Ksh.hu, STADAT*. Online: www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qpt012c.html
- KSH: Népsűrűség, települések száma, január 1. (2001–). *Ksh.hu, STADAT*. Online: www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wdsd005b.html
- SEDA Appendix. 26–30. Online: <https://countryeconomy.com/gdp>
- Subnational Human Development Index 4.0. Human Development Report*. Inequalities in Human Development in 21st Century. Hungary 2019. Online: <https://globaledatalab.org/shdi/shdi/>